

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXVIII (2020).
Книжка / Issue 1

Методи КРУМОВ*, Видин СУКАРЕВ / Metodi KRUMOV, Vidin SUKAREV**

Отзив за: Даниел Вачков. Аварии и катастрофи. Хроника на социалистическата индустриализация. Институт за изследване на близкото минало: София, 2017, 216 стр. ISBN: 978-954-28-2486-2

Review of: Daniel Vachkov. Accidents and Catastrophes. A Chronicle of the Socialist Industrialization. Institute for Studies of the Recent Past: Sofia, 2017, 216 pages. ISBN: 978-954-28-2486-2

Доц. д-р Данаил Вачков е добре познат изследовател на стопанската история и българското общество от Най-ново време, директор е на Института за исторически изследвания при БАН, автор, за който в пълна сила важи клишираният израз, че не се нуждае от подробно представяне особено на страниците на българско историческо списание.

Монографията *Аварии и катастрофи. Хроника на социалистическата индустриализация* се състои от предговор, шест глави и заключение.

Предговорът е историографски преглед на проблематиката от индустриалната революция в Западна Европа и как промишлените аварии се превръщат в съществена характеристика от развитието на съвременните общества.

В първа глава се прави обзор на промените в производствения процес в първите години след 9 септември 1944. В началото царят организационен хаос и ниска трудова дисциплина, което пречи на желаното повишаване на производството. Това довежда до нарастване на трудовите злополуки и аварии. Особено остро този проблем се проявява в сектори, в които новите условия са подложени на най-голямо натоварване, като железопътният транспорт и минното дело. От януари до края на август 1946 г. в страната са станали 849 жп произшествия с общо 109 човешки жертви. Тежките катастрофи са 15 (средно по повече от две на месец), в които са загинали над 80 души. Станали са 78 пожара. Останалите инциденти включват – 317 де-райлирания на локомотиви и вагони, 60 пускания на влакове в грешна линия, различни удари и сблъсквания – 366. Само в големите катастрофи са повредени 16 локомотива и 82 вагона. В минното дело е голям недостигът на работна ръка. На много места повече от половината служителите не се явяват редовно на работа. Текуществото също е разпространено явление. Основна причина са лошите условия на труд и небезопасността.

Във втора глава е разгледано налагането на съветския политически и икономически модел в България в края на 40-те години на ХХ в. Аварииите в жп транспорта и промишлеността се приемат за вражеска диверсия от империалистически агенти, без да се отчитат като причини поставените от партийното ръководство изтощителни планове и норми. Авторът разглежда

* **Методи Крумов** – докторант в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград; България; @: met8@abv.bg

** **Видин Сукарев** – доктор по история, главен асистент в Аграрен университет – Пловдив; България; @: vsukarev@gmail.com

политическите процеси срещу Трайчо Костов и други висшестоящи стопански дейци. Особено характерни за тях са „самопризнанията“, получени с жестоки изтезания. Неизменни са обвиненията в саботаж, вредителство и дезорганизация на стопанството, често без приложени доказателства, понякога дори без посочване на конкретни случаи. Други типични обвинения са връзки с американското и английското разузнаване.

В трета глава се изследват последиците от Тодор-Живковия курс към ускорено икономическо развитие на страната, което в срок от 20 години да доведе до построяването на комунизма в България. Идеята е заимствана от съветския лидер Н. Хрущов, който започва икономическа надпревара със САЩ, и от мащабния проект на Мао Дзедун за „Голям скок напред“. Резултатите са плачевни в буквален и преносен смисъл. Официалните статистически данни, които на 25 март 1960 г. представя Централният съвет на Профсъюзите пред Политбюро ЦК на БКП, отчитат рязко повишаване на трудовите злополуки и аварии през 1959 в сравнение с тези от 1958 г. Общото увеличение е почти с 19%. Още по-тревожно е състоянието при смъртните злополуки. През 1958 те са 273, а през 1959 – 379, с 28% повече.

В четвърта глава е представена най-голямата индустриална катастрофа в комунистическа България. На 1 май 1966 г. една от стените на хвостохранилището, разположено над врачанското село Згориград, се срутва и то е залято от огромна маса хвост (рудни отпадъци и скални отломки) и вода. Според официалните данни загиват 118 души. Причина за бедствието е сбърканата „модернизация“ – разширяването на близката флотационна фабрика, без това да е последвано от увеличаване капацитета на хвостохранилището. Предишната година е извършен оглед от съветски експерт, който заявява, че положението е критично и при първите по-обилни дъждове то може да прелее, но очевидно предупреждението е пренебрегнато.

Пета глава е посветена на авиокатастрофите. През 1972 г. на заседание на Политбюро са изнесени данни, че за периода от 1967 до края на 1971 са допуснати 15 катастрофи, 10 от които през 1970–1971 г. Жертвите са 148 души, от които 123 от граждански полети. Причината за най-известната самолетна катастрофа – тази от 21 декември 1971 г., завършила със смъртта на 30 души, е единствено техническа небрежност. При подготовката на самолета техниците, които нямали никаква подготовка, получили две технически схеми на руски език. В отговор на въпроса коя да ползват, сменният инженер им отговорил: „Която ви е по-ясна“. Това обаче била книжката за друга модификация на самолета, поради което техниците неправилно свързали въжетата на елероните, което довело до катастрофата.

В шеста глава авторът обръща внимание на „възродителния процес“ и атентатите срещу него. На 30 август 1984 г. при взрив в чакалнята на Централна гара в Пловдив загива 1 човек, а 37 са ранени. По същото време избухва взрив и пред паркинга на Аерогарата във Варна. Няколко души са тежко ранени, нанесени са големи материални щети. Най-кръвният акт става на 9 март 1985 г., когато в купе за майки с деца на бързия влак от Бургас за София при гара Буново е възпламенено взривно устройство, вследствие на което загиват 7 души. Малко по-късно същия ден избухва и експлозия във фойето на хотел „Сливен“. Там не се стига до смъртни случаи, а само до наранявания на няколко човека. Причините за тези атентати са определени като изцяло външнополитически. В доста обстоен обзор на международната политика в духа на комунистическата идеологическа интерпретация авторът извежда тезата, че случващото се в България е пряко следствие на „стремежа на международния империализъм и особено на американския империализъм“.

В заключението Даниел Вачков съпоставя негативните ефекти от модернизацията на производството от края на изследвания период с тези в днешно време. Жертвите на трудови злополуки през 1986 са 484, а през 2014 г. далеч по-малко – 117. Авторът включва данни и за предумишлените убийства: през 1986 те са 218, а през 2014 г. – 114. За предумишлените убийства в НРБ до 1985 г., има секретно изследване, което доказва големия им брой и трудностите на органите на МВР да се справят с този проблем [Георгиев, Г. Х., и др. 1985]. Тези сравнения очевидно са с цел да се допълнят изводите, че социалистическата индустриализация е скъпа,

неефективна и човеконенавистна, а носталгията по това време е безпочвена. Твърде различни са обаче обстоятелствата и обществено-икономическите характеристики между 80-те години на XX и второто десетилетие на XXI век.

Монографията убедително доказва експлоататорската същност на комунистическия режим. Особено интересна е драматичната ситуация, в която се намират професионалните организации. Вместо да защитават правата на работниците, те ги насърчават, дори ги принуждават да се трудят с риск за живота си в изпълнение на партийните директиви и насрещните планове.

Изследването има важен принос в осветляването на ключови въпроси от стопанското развитие между двете паметни дати – 9 септември 1944 и 10 ноември 1989 г. Могат обаче да се посочат някои недостатъци и пропуски. Липсват историографски обзор на източниците и изследванията, списъчно приложение с тях и резюме на чужд език. Почти без внимание е оставен изключително значимият за тогавашната, а и за днешната икономика отрасъл с висока степен на аварийност – военно-промишленият комплекс. След като в монографията са намерили място относително странични въпроси, като самолетните катастрофи, аварията в Чернобил и „възродителният процес“, би могло да се помисли и за некачественото жилищно строителство, което е другият голям инвестиционен приоритет наред с тежката индустрия. Заради такова строителство от земетресението през март 1977 г. в Свищов загиват повече от 130 души и са разрушени стотици сгради. Силно пострадва и разгледаният по повод промишлена авария десетилетие по-късно комбинат „Свилоза“.

Тези дребни бележки не могат да променят крайния извод: монографията е модерно и качествено изследване, пример за проучване на българската икономическа и социална история от Най-ново време.

ЛИТЕРАТУРА /REFERENCES

Георгиев, Г. Х. и др. 1985 – Георги Х. Георгиев и др. Умишлените убийства в НР България: (Резултати и изводи от криминологическо изследване), София: Съвет за криминол. изследвания, 1985 г. [Georgi H. Georgiev i dr. Umishlenite ubiystva v NR Balgaria: (Rezultati i izvodi ot kriminologichesko izsledvane). Sofia: Savet za kriminol. izsledvania, 1985 g.]